

ARDAHAN DAMAL REGION ALAWI CEMS AND SAMAH RITUAL

Erkan YOLDAŞ*1
Derya KARABURUN DOĞAN**
Şakir Orçun AKGÜN***

*Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Türk Müziği ABD
**Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü
***Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü

Abstract

The contrasting traditional functioning of the different perspectives within the intellectual structure of Alevism and the different forms of worship and belief elements in each geography necessitate quality compilations and field studies on Alevism. Throughout the research, qualitative research method and culture and sensory analyzes from these methods were used. The absence of detailed compilations in the context of hierarchical, financial and demographic structure, apart from the rituals practiced by the Alevi communities living in the Damal region, in their djems emphasizes the importance and originality of the study. The contribution of field studies and compilations to the scientific world is undeniable when we accept that European researchers work more intensively on Alawite-Bektashi communities than we do, in research on Alevism. In this research, the musical structures of the semahs performed by the Alevi ethnic community in the cem house in Ardahan/Damal, the subject content, the hierarchy in the Alevism, the cem culture, the instrumental and verbal discourses of worship will be discussed.

Key Words: Ardahan, Damal, Alevism, Cem Ceremony, Music.

ARDAHAN DAMAL YÖRESİ ALEVİ CEMLERİ VE SEMAH RİTÜELİ

Özet

Aleviliğin düşünsel yapısı içerisindeki farklı bakış açılarının tezat geleneksel işleyişleri ve her bulunduğu coğrafyada farklılaşan ibadet şekilleri ile inanç unsurlarını kapsamaları Alevilik üzerine nitelikli derlemeler ve alan çalışmalarının yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Araştırma genelinde nitel araştırma yöntemi ve bu yöntemlerden kültür ve duysal analizler ile çalışılmıştır. Damal bölgesinde, yaşayan Alevi topluluklarının cemlerinde uygulamış oldukları ritüelleri dışında hiyerarşik, finansal, demografik yapısı bağlamında detaylı bir derlemelerin yapılmayışi çalışmanın önemini ve orijinalliğini vurgulamaktadır. Alevilik üzerine yapılmış araştırmalarda Avrupalı araştırmacıların bizim kültürümüzü tarihsel ve güncel boyutlarıyla Alevî-Bektaşî topluluklar üzerine bizden daha yoğun çalışmasını bir eksiklik olarak kabul ettiğimizde yapılan alan araştırmaları ve derlemelerin bilim dünyasına katkısı yadsınamazdır. Bizim bu araştırmamızda da Ardahan/Damal'da Alevi etnisitesindeki topluluğun cem evinde uyguladıkları semahların müzikal yapıları, konu içerikleri Alevilikteki hiyerarşi, cem kültürü, ibadet ait sazlı ve sözlü söylemleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ardahan, Damal, Alevilik, Cem Ayini, Müzik.

¹ Sorumlu Yazar E-posta: kemaneci.35@gmail.com / Doi: 10.22252/ijca.1180321

Giriş

Birçok tarihi envanterde müziğin ibadet aracı olarak inanışlar ve din içinde kullanıldığı genel olarak rastlanılan bir durumdur. Pazarlı'ya göre "İbadet, Tanrı'ya karşı kulluk, bağlılık, şükran, sevgi gibi halleri ifade etmek için yapılan fiil ve hareketlerdir. Dini hislerin ve heyecanların maddi tezahürleri olan ve Tanrı'ya gönülden bağlanmanın şart olduğu ibadetler birçok dinde aletli veya aletsiz müzikle karışan bir dini merasim olarak karşımıza çıkmaktadır" (Pazarlı, 1982;189- 190). Müziğin insanın duygularını dışa vurumunda ve duygularıyla birlikte bir aksiyona dönüştürme gücü dini ritüellerdeki önemini de göstermektedir. Eurich'e göre "Müziğin dindeki işlevi, dinde inanan kişinin doğaüstü bir boyutta vecd boyutuna geçebilmesini sağlamaktır. Çünkü dinsel ritüelde kullanılan sazın ritmi katılımcı insanların bilinç durumunu etkileyerek esrik bir bilinç durumuna, insanlarda trans haline yol açmaktadır" (2003; 60-61).

Alevilik inanışı yaratılanların tek vücut olarak kabul gördüğü Vahdet-i Vücut olgusundan hareketle, insanı ve insanla ilişkili her bir konuyu inanç, akıl ve manevi muhakeme ekseninde ifade eden bir öğretilerdir. "Tüm kültürlerin bilimsel bir nesnellikle değerlendirilebileceği ve müziğin de bu anlamda kültürün anlaşılmasında işlevsel olabileceğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır" (Erol ve Helvacı, 2007: 288). Bu konunun anlaşılabilmesi içinde ana öğe ve vazgeçilmez olan insandır ve evrensel sorumluluğu en başta insanla ilişkilendirmektedir. "Kültürde, bilinç ve insan iradesine bağlı olguların arasından yapılan bir seçim söz konusudur. Bu aynı zamanda bireylerin içinde yaşadıkları dünyayla, doğa, toplum ve diğer insanlarla ilişkileriyle ve "siyasal, ekonomik etkinlikler de içinde olmak üzere kendi etkinlikleriyle ilgili" bir durumdur" (Hadjinicolaou, 1987: 21).

Çünkü insan, diğer tüm varlıklardan akli iradesi ve fiziki melekelerini etkili bir şekilde kullanabilmesi açısından ayrılır. Bu nedenle Alevilik, insanın öğretilerle haşrolması ve kemalât (olgunluk) makamına ulaşması ile tüm insanlığın ve alemin hizmetine girmesini hedef almaktadır.

Alevilik

"Arapçada 'Ali'ye ait', 'Ali'ye mensup' anlamlarına gelen Alevi kavramı ise Anadolu da dahil olmak üzere dünyanın her yerinde Hz. Ali'nin soyundan gelen insanlar için yani şerifler ve seyitler için kullanılmıştır ki bu kullanım bugün de devam etmektedir 1826 öncesi Osmanlı arşiv belgelerinde de Alevi kavramının Hz. Ali'nin soyundan gelenleri ifade ettiği anlaşılmaktadır." (Özdemir, 2012, s.26).

"(...) Bu sözlük anlamına bağlı olarak genel bir tanımla Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Hz. Ali'nin halife olmasını isteyen, onu imam kabul eden, daha sonra ise Şii-Batini inançlara bağlananların tümüne Alevî denilmiştir." (Dedegarkınoğlu, 2010, s.328).

Süregelen tarih boyunca Alevi etnisitesinin çeşitli bölgelerde farklı şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Güneş, Engin' den şu şekilde aktarmaktadır: "Tarihi süreç içerisinde İslâm dünyasında itikadî ve amelî mezheplerin teşekkülünden sonra, Alevî sözü, farklı İslâm coğrafyalarında farklı anlamlar kazanmıştır. Bu anlamları ile seyyid anlamı dışında kullanılabilen kavram Pakistan'da İsmailî, İran'da Caferî, Mısır ve Yemen'de Zeydî, Suriye'de Nusayrî, Lübnan'da Dürzî mezhebine işaret ettiği gibi, Sovyetler Birliği döneminde Moskova'da yapılan çalışmalara dayalı yayınlarda Alevî kavramı Hz. Ali'yi tanrı kabul eden 'Ali Allahî' anlamında kullanılmıştır." (Akt. Güneş, 2013, s.65).

1. Anadolu'da Alevilik

Anadolu'da Alevilik tanımlamaları ve kavram karmaşasının olması, tarihi evvelinden bugüne kadar çeşitli topluluklar ve inanışlar ile kültürleşmesi, kültürel iletişimde bulunduğu her topluluğun değerlerinden az boyutta dahi olsa etkilenmesi durumu bu kavram karmaşalarının temelini oluşturmaktadır. Alevilik kavramının varoluş süreci, Hz. Muhammed (S.A.V.)'in vefatı ile ortaya çıkan halifelik sorununun yaşanmasıyla birlikte oluşan gruplaşmanın neden olduğu varsayılmaktadır.

“Anadolu Aleviliği” anlamsal olarak, Anadolu'ya Orta Asya'dan göçlerle, İslam'ı kabul etmiş olarak gelen büyük bir bölümünü Türkmenlerin oluşturduğu toplulukların, yıllar içerisinde kendi inançları ile İslam'ı ve Anadolu'da var olan farklı inançları kaynaştırarak oluşturdukları bir Alevilik anlayışını temsil etmektedir” (Karaburun Doğan ve Kılınçer, 2017 s.141).

Hız. Muhammed (S.A.V.)'in döneminde yönetsel zaafiyetlerin olmayışı birlikteliği sağlamaktaydı. Peygamberin vefatı ile yönetim düşüncesi olan topluluklarda gruplaşmalara neden olmuştur. “Hz. Peygamber'in ölümünden sonra başlayan ve halife Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra şiddetlenen hilafet tartışmalarında Hz. Ali tarafını tutanlara el-Aleviyye veya Şîatü Alî denilmiştir. Bu anlamıyla Alevî terimi Hz. Ali taraftarlarından oluşan siyâsî bir topluluğu ifade etmektedir. Bununla birlikte, Abbâsîler döneminde islâm dünyasının çeşitli yerlerinde ortaya çıkan ve kimi mahallî idareler kimi de müstakil devletler kuran birtakım sülaleler de kendilerinin Hz. Ali soyuna mensup olduklarını göstermek için Alevî nisbesini kullanmışlardır.” (Turan ve Üçer, 2005 s.39).

Bu gruplaşmalar sonrası Hz. Ali taraftarları halifeliğin zuhur ettiği dönemde varoluşsal bir çaba niteliğinde hem soyuna aidiyeti hemde ideolojik devinimi sağlamak maksatlı 'Alevî' kavramını bilhassa kullanmışlardır. “Osmanlının resmi kaynaklarında Alevî nitelemesi kullanılıyordu. Bu sözcük zaman içinde hem Ali soyundan gelenleri hem de onlara bağlı toplulukları nitelemekteydi. Bu durum dinsel olarak bir saygı göstergesi olgusunu içerdiğinden Osmanlı Sünnî yönetimi Alevî toplumunun ideolojik dayanağını kırmak için Alevî nitelemesini kullanmamıştır. Alevî önderleri bu sıfatı 16. Yüzyıl'da açık açık kullanıyorlardı. Örneğin Sivas'ta 1550'ler dolayında asılan Pir Sultan Abdal, bir şiirinde şöyle diyor: Gidi Yezit bize Kızılbaş demiş/, Hüseyiniyem Aleviyem ne dersin.” (Akt., Şahin, 2020, s.5).

2. Ardahan Damal'ın Tarihi

“Damal ve yöresi Orta Asya'dan Avrupa 'ya göç eden Türk boylarının geçiş güzergahında bulunan yerleşim alanlarıdır. Tarihte Ardahan-Posof Sancaklarına bağlı Kur'a ve Meşe Ardahan adı ile anılan bölge 1064 yılında Alpaslan tarafından Selçuklu topraklarına katılmıştır. Akkoyunlu Uzun Hasan döneminde 1453 tarihinde Maraş yöresinden gönüllü olarak getirilen Dulkadurlu-Uluslu topluluğundan Türkmenler günümüze kadar kendi gelenek ve göreneklerini koruya gelmişlerdir Ilgar ve Cin Dağlarını yaylak edinip zamanla Damal bölgesinde köyler oluşturmuşlardır. Yöre halkı İstanbul ağzına yakın Maraş şivelerini günümüzde dahi kullanmaktadırlar. Geneli Hüseyini-Bektaşî olan Alevilik inancındaki yöre halkının kadın giysileri Orta Asya'dan gelen eski Oğuz geleneğini yaşatmaları bakımından dikkate değer yönüyle Doğuda Tanrı Dağlarından Batıda Tuna boylarına kadar uzanan topraklar Türk kültür birliğinin kanıtıdır. Bölge 1876 –1920 tarihlerinde Rusların istilasına uğrayıp halen halk arasında 93 harbi olarak bilinen Osmanlı Rus savaşında 44 yıl istila ve Rus zulmü yaşamasına rağmen Türklük onur ve töresinden taviz vermemiştir”²

²İnternet Kaynağı: (<http://www.damal.gov.tr/tarihce#>) Erişim Tarihi: 09.09.2022.

Damal'ın Alevi Köyleri

“Damal Merkez (Konuksever Mah,Çaybaşı Mah,Serhat Mah.Tamamı)
Y.Gündeş Köyü (350 Hane Tamamı)
Burmader Köyü (Sors) (300 Hane Tamamı)
Seyitören Köyü (220 Hane Tamamı)
Otağlı Köyü (Erzade) (180 Hane Tamamı)
A.Gündeş Köyü (160 Hane Tamamı)
Oburcak Köyü (Çikora) (100 Hane Tamamı)
Eskikılıç Köyü (Kirpeşen) (90 Hane Tamamı)
Dereköy Köyü (70 Hane Tamamı)
Tepeköy Köyü (45 Hane Tamamı)
Üçdere Köyü (Samıtka) (35 Hane Tamamı)
Kalenderdere Köyü (Dereli) (20 Hane Tamamı)”

Not: Damal Alevilerinin tamamı Türkmen'dir.

3. Damal Cemevinde Din Görevlilerinin Hiyerarşik Yapılanmaları ve Görevleri

Damal Cemlerindeki hiyerarşik yapılanma hakkında Cem evindeki dede ile yapılan röportaj doğrultusunda varılan kanı şu şekildedir; “Pir, Mürşit ve Rehber'den oluşmaktadır. Bu oluşum şehir halkının hepsinde aynıdır. Ancak bu Hiyerarşik yapılanmanın tüm şehir de aynı olmasının yanı sıra Alevi dedesi sadece kendi bulunduğu bölgede dedelik yapmaktadır. Cem evlerinde görev yapan dedeler silsile yoluyla Ehlibeyt soyundan olmak zorundadır. Ayrıca soydan gelmenin yanı sıra bu görevi üstlenebilecek ve yerine getirebilecek kifayete sahip olan kişiler olması gerekmektedir. Bunların yanı sıra soydan gelen bazı kişiler maddi kaygılardan dolayı dedelik görevini üstlenmemektedir.” (A. E. GÖGDOĞAN, Kişisel Görüşme, Nisan 2022).

Pir, Mürşit, Rehber: Pir, Mürşit ve Rehber kavramları, Cem ayinini var eden en önemli unsurların başında gelmektedirler. Bu kavramların Cem'deki görevleri ve bu yetkiye nasıl vardıkları hususunu Çari şu şekilde aktarmaktadır: “Anadolu Aleviliğinin sosyal ve dinsel yapılanmasında temel öneme sahip olan kurumlardan en önemlisi ‘Dedelik’ kurumudur. Dede soy olarak, silsile yoluyla Ehlibeyt'e dayanan, Ehlibeyt yoluna inanmış insanların inanç lideridir. Buradaki fark, Seyif/Şerif ayrımıdır. Hz. Hüseyin'in neslinden gelenlere(Seyit) dede dediler. Bu soy o zamanki ismi Horasan ve Rum diyarındaki insanları irşat ettiler. Bu bölgede mekân tuttular. Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere Şerif dendi. Onlarda Mısır ve civarındaki yerleşkelere gittiler. Fakat zaman içerisinde Şerifler bölge inançlarının tesirinde kalarak, o eksende harekât ettiler. Fakat işin evveliyatına baktığımızda yolu sürme görevi silsile yoluyla (Seyit) dedelere verilmiştir. Şöyle ki, beşeriyette yüce yaratanın insana verdiği makamların silsilesi şöyledir: ‘Nübüvvet (Peygamberlik)’ makamı Hz. Muhammed Mustafa'ya verilmiştir.

Fotoğraf 1. Damal Cemevi Dedesi Ali Ekber GÖGDOĞAN İle Kişisel Görüşme Görüntüsü
Fotoğraflayan: Turgay AKDAĞOĞLU, 24.04.2022

'Velayet' makamı Maide 67 ayetinde Allah'ın buyruğuna göre Gâdir-î Hum'da Hz. Muhammed'in beyanına göre, Hz. Ali'ye verilmiştir. 'İmamet' makamında durum ise, bir gün velayet makamının sahibi Şahı Merdan Ali oğlu Hasan'ı yanına çağırır. Buyurur ki 'Ya Hasan, yolu sana versek, ne yaparsın.' İmam Hasan der ki, 'Yedemime gelen gelir, gelmeyen kendi bilir' diye cevap verir. Hz. Ali 'Yok ya Hasan sen bu yolu yollayamazsın' der. Hz. Ali Hz. Hüseyin'i çağırır, sorar! 'Ya Hüseyin yolun sana teslim etsek naparsın?' Hz. Hüseyin der ki, 'Yedemime gelen gelir, gelmeyene ben giderim' diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Ali 'Ya Hüseyin yol senin hakkın' diye destur verir. Bundan dolayı imamet Hz Hüseyin'in neslinden yürüdü, 12. İmam Hz. Mehdi de, imamet son buldu. Bu 12 İmamların neslinden gelen(Seyit) dedeler ise Mürşit, Pir, Rehber makamındalar." (Çari,2018;72,73,74).

Damal Cem evinde Mürşit ve Rehber görevini yerine getirecek donanıma sahip kişiler olmadığı için bu görev Pir Ali Ekber GÖGDOĞAN tarafından yürütülmektedir.

Pir'in Görevleri:

Görgü Cemi genelde yılda bir kez yapılır. Amacı toplumdaki dirlik, düzen ve birliğin sağlanmasıdır. Bu amaçla dede, canları Alevi yolu ve ikrarı üzerine sorgular. Alevi inancına uymayan davranışlarda bulunan varsa ve bu konu biliniyor veya gündeme getiriliyorsa çözüme kavuşturulur. Konunun bilinip bilinmemesi veya şikâyete konu olup olmaması da önemli değildir. Çünkü dede görgü sırasında, görülen kişiye 'Seni senden soruyorum' der. Gerçek bir alevi bunun anlamını bilir. Yeri gelir kimsenin bilmediği eksiklerini veya hatalarını kendi söyler, af diler ve cezasını çekmek ister. Ayrıca gerektiğinde ceza verilir. Pir'in diğer bir görevi, alacaklılar ve borçluların anlaşmazlığa düştükleri konuları çözüme kavuşturur.

Damal görgü cemlerinde, Alevi inancına uymayan davranışlarda bulunan ve hatalarını düzeltmek isteyen talipler, dede'nin huzurunda dara durur. Dede sorar; Ne gördün neye geldin, dilli başlısın özündekini ele ver." Talipte;" Er gördüm meydana geldim, benim yıl içerisinde yapmış olduğum hataları düzeltmek için; yıktığım varsa kaldıracığım, döktüğüm varsa dolduracağım, ağlattığım varsa güldüreceğim.' der. Dede; 'Canlar bu canlar meydanda bu canlardan isteği olan varsa alınmış, incinmiş olanlar dile gelsin bile gelsin isteyen söylesin. Canlarda varsa isteklilik yoksa isteğimiz haktır' der. Ayrıca Pir, küskünleri barıştırmak, dargınlıkları ortadan kaldırmak ile yükümlüdür. Eğer dargınlıklar, küskünlükler giderilmezse ve helallik

istenmezse, dede o kişinin duasını vermez ve herkes tarafından toplumdan dışlanır. Eline, diline ve beline sahip olmayanlar da toplumdan uzaklaştırılır. Pir'in en önemli görevlerinden biri de hak yolunda öğrendiklerini doğru bir şekilde topluma aktarmaktır. (A. E. GÖGDOĞAN, Kişisel Görüşme, Nisan 2022).

Rehberlik: Rehber, görgüsü yapılanlara ve ceme katılanlara yardımcı olur, mihmandarlık eder. Mürşidin en yakın yardımcısıdır. Yol gösteren kılavuzluk eden, yolun kuralları-nı, edep ve erkanı öğreten, mürşidin yardımcısı konumundadır. Musahiplik ceminde musahiplerin ikrar vermesi için ceme taşı-ma görevini üstlenir. Görev itibariyle İmam Hüseyin'i temsil eder.

Gözcülük: Gözcü, cemde düzeni ve sükuneti sağlar. Rehber'in yardımcısıdır. Cemde kurallara uyulması ve yürütülmesinden sorumludur. Cemin edep ve erkanına uymayanları uyarma görevi vardır. Yol düş-künlerinin ve suçluların ceme girmelerine izin vermez. Cemin bekçisidir. Ebu Zer Gifari'yi temsil eder. Gözcülük görevinin piri Karaca Ahmed Sultan olarak da bilinir.

Çerağcılık: (Delilcilik, ışıkçılık); Çerağcı (Delilci) Çerağ (ateş, kandil, mum) yakmak, meydanın aydınlatılması ile görevlidir. Cemevindeki aydınlatma işinden sorumludur. Çerağın; kan-dil, aydınlatma, mum, fitil anlamları vardır. Cem evinde bulunan aydınlatma araçlarını yakar. Buhardanlıkları ve Mumları (Çerağları) hazırlar. Görev itibariyle Cabir El Ensari'yi temsil eder.

Zakir (Aşık) Zakirlik (Aşıklık): Aşık, cemlerde genellikle bağlama çalmasını iyi bilen ve sesi güzel olan kişidir. Zakir; deyiş, tevhid ve düvazlar, mi'raçlama, nevrüziye ve mersiyeleri saz eşliğinde söyler. Genellikle üç kişiden oluşan ekiptir.

Ferraşlık (Süpürgecilik): Ferraş (Süpürgeci) Cemevinin temizliğinden sorumludur, gerekirse rehberine yardım eder. Cemevlerinin mutlaka temiz olması gerekir. Bu temizlik işi ile görevli olan kişiye ferraş denir. Cem yapılırken cemevini süpür-geci temiz tutar. Selman'ı Piri pakı yani Selman-ı Farisi hazretlerini temsil eder.

Sakkalık, Tezekkarlık (İbrikarlık - İbrikçilik): İbrikdar (İbrikçi, sakka, tezekkar) Tarikat abdestini aldırır. Cem erkanında abdest alınmasında hizmet edendir. Sembolik olarak elinde leğen ve ibrikle, omzunda havlu ile hizmet eden kişidir. El suyu dökerek ellerin yıkanmasını sağlayan kişi, el suyu dağıtır. Cemde Mürşidin ve cem erenlerinin abdest almalarını sağlar. Musahiplik ceminde ikrar veren canlara su dağıtır. Görev itibariyle Kamber Hazretlerini temsil eder.

Kurbancılık (Niyazcılık, Sofracılık): Kurbancı (sofracı, niyazcı) kurban tıglama yemek işlerine bakar ve lokma (kurban eti) dağıtır. Kurbanları tekbirler ve keser. Gelen Lokmaları alır ve dağılımını sağlar. Ceme her can lok-ması ile gelir. Lokmaları herkese eşit şekilde dağıtır. Lokmayı dağıtırken de "Göz mizan, el terazi, herkes oldu mu hakkına ra-zı?" diyerek herkesin rızalığını alır. Görev itibariyle Mahmut el Ensari'yi temsil eder.

Saki / Pervane: Cem sırasında dolu sunan, su sağlayan, susuzlukları gideren kişi. Cem evinde Su, Şerbet, Saka, Süt v.b. dağılımını sağlar. Sakacı Görev itibariyle Ammari Yaseri'yi temsil eder.

Peykçilik (Habercilik, Davetçilik): Peykçi (Haberci) ahaliyi cemevine (cem yerine) çağırır, cemi komşulara haber veren kimsedir. Peyk haber anlamındadır. Peykçi, cemin yapılacağını bütün canlara haber verir ve ceme katılmaları için haberdar eder. Bu hizmetin sahibi Cebrail'dir. Görev itibariyle Amri Ayyari'yi temsil eder.

İznikçilik (Meydancılık): Cemevinin temizliğine ve düze-nine bakar. Ceme gelen canların ayakta kalmasına sahip çıkar ve yerleştirir, ayrıca süpürgeciye yardımcı olur. Cem evinde Semahserleri kaldırır. Postları yerine dizer. Görev itibarıyla Hüzeymetü'l Ensari 'yi temsil eder.

Bekçilik (Kapıcı): Cem'in ve ceme gelenlerin evlerinin gü-venliğini sağlar, beklerler. Cemevine gelen canları karşılar. Cemin yapılışı esnasında cemdekilerin adap ve erkan içinde oturmalarını sağlar. Gözcü-nün yardımcısı konumundadır. Görev itibarıyla Gülam Keysani'yi temsil eder. ³

4. Damal Cemevi'nde İcra Edilen Dini Müzik Metinleri ve Semah Ritüeli

Damal cemevinde zakirlerin icra ettiği eserler; deyiş, tevhid, düvazlar, miraçlama, nevrüziye ve mersiye gibi çeşitlenmeleri genellikle yedi ulu ozanların: Nesîmî, Yemini, Fuzûlî, Şah İsmail Hatai, Virani, Pir Sultan Abdal ve Kul Hikmet'in eserlerinden oluşmaktadır. Cemde dua kitabı olarak kur'an-ı kerim kullanılmaktadır. Cemin başlangıcında kur'an-ı kerim'in ilk suresi olan fatiha suresi arapça okunduktan sonra türkçesi de okunarak ceme başlanmaktadır. Her cemde tevbe süresi okunmaktadır. Ayrıca üç ihlas suresi ve sübhaneke duasıyla cem bitirilir. Cenaze törenlerinde de mutlaka yasin süresi okunmaktadır. (A. E. GÖGDOĞAN, Kişisel Görüşme, Nisan 2022).

"Kuran'ın birçok ayetinde Hz. Muhammed'in, Hz. Eyüp'ün, Hz. Süleyman'ın, Hz. Davud'un(Evvab) olduklarını bildiriyor. Bu bağlamda(Evvab) kelimesi, Evb kökünden gelir. Evb ise dönüşün bir çeşidi, iradeye bağlı olan kısmı demek olduğu araştırmalarımızdan ortaya çıkıyor. Bu kökten gelen Evvab kelimesi ise, Allah'tan başkasını kabullenmeyen, Allah'ın dışındaki her şeyden kesilen, el etek çeken demektir. Örnekte anlaşıldığı gibi 'Evvab' kelimesi genel manada 'Dönmek' anlamındadır." (Çari,2018,108).

Tablo 1. Semahlarda İcra Edilen Deyişlerin Makam, Usul ve Karar sesleri

Semah adı	Makam	Karar Sesi	Usul	Yöresi	Kimden Alındığı
Kırat Semahı (Kırat Bu Dağları Aşmalı Bugün)	Gülizar Makamı Dizisi	La	10/8-2/4-9/8	Sivas/Divriği	Aşık Ali KIZILTUĞ
Kırklar Semahı (Gine Dertli Dertli İniliyorsun)	Hüseyini-Karcıgar Makamı Dizisi	La	9/8-8/8-2/4-3/4	Sivas/Divriği	Mahmut ERDAL
Ya Rabbi Aşkın Ver Bana Hü Diyelim Döne Döne	Hüzzam Makamı Dizisi	Si	4/4	-	Söz Yazarı: Seyit NİZAMOĞLU Bestecisi: Mustafa NARİN
Allah Allah Desem Gelsem	Uşşak-Bayati Makamı Dizisi	La	4/4	-	Pir Sultan Abdal

Damal cemevindeki semahlar genellikle; üç, beş, yedi ve on iki kişiyle dönülür. Erkek ve kadın bir arada dönebilir. Semaha girecek olan kişiler, cemaat üyesi olmak zorunda değildirler. Ancak semah dönecek kişilerin belirli bir yetiye sahip olması gerekmektedir. Gönüllülük esastır. Semah dönen kişileri yetiştirmek için herhangi bir görevli yoktur. Tamamen usta çırak ilişkisi içinde öğrenilmektedir. Semahta icra edilen eserler kadın/erkek fark etmeksizin birden çok kişi tarafından seslendirilebilir. Zakirlik açısından herhangi bir kısıtlama yoktur. Cemevinde semahlarda kullanılan yegane enstrüman bağlamadır. Cemevinde, geçmişten günümüze kadar geleneksel olarak bağlamaya bir kutsiyet atfedilmiştir. Damal cemevinde icra edilen

³ İnternet Kaynağı: (<https://uludergah.tr.gg/Alevi-Cemlerinde-On-%26%23304%3Bki-Hizmet.htm>). Erişim Tarihi: 09.09.2022.

semahlar, genellikle herhangi bir müzik yazısı kullanılmadan, nesilden nesile, kulaktan kulağa aktararak öğrenilmektedir. Semahlarda çoğunlukla; Kırat ve Kırklar semahı gibi gelenekten gelen eserler icra edilmektedir. (İsteğe bağlı olarak güncel semahlarda icra edilebilmektedir.) Eskiden Damal cemevi'nde zakirlik görevi "Cem'in Bülbülü" diye adlandırılan Dereköylü merhum Veli YAYCI tarafından yürütülmüştür. Günümüzde, Veli YAYCI 'nın öğrencisi Cafer AVALIR tarafından zakirlik görevi yürütülmektedir. (A. E. GÖGDOĞAN, Kişisel Görüşme, Nisan 2022).

Sonuç

Ardahan'ın Damal ilçesi Alevi yoğunluğu açısından incelendiğinde; Damal merkezde Konuksever, Çaybaşı, Serhat mahallelerinin tamamı ve Damal'a bağlı köylerin tümünün alevi nüfusundan oluştuğu görülmektedir.

Damal Cemlerindeki hiyerarşik oluşum sırasıyla: Pir(dede, mürşit) ,Rehberlik, Gözcülük, Çerağcılık(delilcilik,ışıkçılık),Zakir(aşık),Ferraşlık(süpürgecilik),Sakkalık,Kurbancılık(Niyazcılık, Sofracılık), Saki(pervane), Peykçilik(habercilik,davetçilik), İznikçilik(meydancılık) ve Bekçilik(kapıcı) dan oluştuğu görülmektedir ve bu oluşum bütün şehir halkının hepsinde aynıdır. Pir(dede), silsile yoluyla Ehlibeyt soyundan olmak zorundadır. Damal Cem evinde Mürşit ve Rehber görevini yerine getirecek donanıma sahip kişiler olmadığı için bu görev Pir Ali Ekber GÖGDOĞAN tarafından yürütülmektedir. Cemevi'nde idari işlerin yürütülmesi bakımından bir başkan görev yapmaktadır. Başkanın en temel görevi cemevi'ndeki eksiklikleri tespit ederek bağlı olduğu vakfa bildirmektir. Sarfiyatların tümü vakıf ve bağışlar aracılığıyla karşılanır. Cemevinde görev yapan din görevlileri maaş almazlar. Cemde icra edilen eserler özellikle yedi ulu ozan olan: Nesîmî, Yemini, Fuzûlî, Şah İsmail Hatai, Virani, Pir Sultan Abdal ve Kul Hikmet'in eserlerinden oluşmaktadır ve cem'in olmazsa olmaz eserleri kırklar ve kırat semahıdır. Semalar genellikle üç, beş, yedi ve o kişi ile dönülmektedir. Belirli bir düzeyde semaha yetisi olan kadın/erkek fark etmeksizin herkes semaha katılabilir. Ayrıca gönüllülük esastır. Semah dönülürken genellikle Kırat ve Kırklar semahı icra edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Çari, A. (2018). Alevilikte Temel Konular. İstanbul. Erenler Eğitim ve Kültür Vakfı-3
- Dedegarkınoğlu, H. (2010). Dünkü ve Bugünkü Alevilik. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi. 327-348.
- Erol, İ. L., Helvacı, Z., (2007). Kültürel Kimlikte Doğu-Batı İkileminin Çözülmesinde Müziğin Rolü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.288.
- Eurich, Johannes (2003). "Sociological Aspects and Ritual Similarities In The Relationship Between Pop Music and Religion", International Review Of The Aesthetics And Sociology of Music, 34 (1): 57-70.
- Hadjinicolaou, N., (1987), Sanat Tarihi Ve Sınıf Mücadelesi, (Çeviren: M. Hâlim Spatar) İstanbul: Kaynak Yayıncılık.
- Karaburun Doğan D., Kılınçer Z. (2017). Malatya Alevi Cemlerinde Semahlar Ve Anlamları. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, s.141.
- Özdemir, İ. (2012). Aleviliğin Yazılmayan Tarihi. Ankara: Kripto Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Pazarlı, Osman (1982). Din Psikolojisi, İstanbul: Remzi Kitapevi.

Üçer, C., (2005). Bir Alan Araştırmasının Anatomisi Tokat Yöresi Alevileri İnançları Örf ve Adetleri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 36-67.

İnternet Kaynakları

Şahin, E. (2020). Çorum Yöresi Alevi-Bektaşî Cem Ritüelleri ve Müzik Pratikleri: Abdal Musa Örneği. (Yüksek Lisans tezi). Ondokuz Mayıs 48 Üniversitesi/Lisanüstü Eğitim Enstitüsü. Samsun.
https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=_F5QEpayDXGq GZlp9XiFtITd9f2Vqq6i6leesq-iDM1dBPz9JCQHrOWsV-VmGIFG

Güneş, D. (2013). Tokat Yöresi Alevi-Bektâşî İnançında Zâkirlik Geleneği. (Doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=sY7m19PfcL6F1 NUw-cr80PReY40OaVuWMV8a26RC3alNZ7d9MFDQCqXawd2a4NtG>

<http://www.damal.gov.tr/tarihce#>

<https://uludergah.tr.gg/Alevi-Cemlerinde-On-%26%23304%3Bki-Hizmet.htm>

Kişisel Görüşme

Ali Ekber GÖGDOĞAN- Ardahan/Damal Cemevi Dedesi.